

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 28ης Απριλίου 2011

«Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – Οδηγία 2008/115/ΕΚ – Επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών – Άρθρα 15 και 16 – Εθνική ρύθμιση προβλέπουσα ποινή φυλακίσεως για τους παρανόμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών σε περίπτωση μη συμμορφώσεως προς διαταγή περί εγκαταλείψεως του εδάφους κράτους μέλους – Συμβατότητα»

Στην υπόθεση C-61/11 PPU,

με αντικείμενο αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Corte d'appello di Trento (Ιταλία) με απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Φεβρουαρίου 2011, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας κατά του

Hassen El Dridi, ή Soufi Karim,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Tizzano, πρόεδρο τμήματος, J.-J. Kassel, M. Ilešič (εισηγητή), E. Levits και M. Safjan, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: J. Mazák

γραμματέας: A. Impellizzeri, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη το αίτημα του αιτούντος δικαστηρίου της 2ας Φεβρουαρίου 2011, το οποίο περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Φεβρουαρίου 2011 και συμπληρώθηκε στις 11 Φεβρουαρίου 2011, να εκδικαστεί η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά την επείγουσα διαδικασία, σύμφωνα με το άρθρο 104β του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου,

έχοντας υπόψη την απόφαση του πρώτου τμήματος της 17ης Φεβρουαρίου 2011 να γίνει δεκτό το αίτημα αυτό,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 30ής Μαρτίου 2011,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– ο Hassen El Dridi, εκπροσωπούμενος από τις M. Pisani και L. Masera, avvocati,

– η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον L. D'Ascia, avvocato dello Stato,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την M. Κοντού-Durande και τον L. Prete,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1. Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 15 και 16 της οδηγίας 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 348, σ. 98).

2. Η εν λόγω αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας κινηθείσας κατά του Hassen El Dridi, ο οποίος καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός έτους για το αδίκημα της παράνομης διαμονής στο ιταλικό έδαφος, χωρίς να συντρέχει δικαιολογητικός λόγος, κατά παράβαση διαταγής απομακρύνσεως που εξέδωσε εις βάρος του ο questore di Udine (Διοικητής της αστυνομίας του Udine).

Το νομικό πλαίσιο

Η κανονιστική ρύθμιση της Ενώσεως

3. Η δεύτερη, έκτη, δέκατη τρίτη, δέκατη έκτη και δέκατη έβδομη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2008/115 ορίζουν:

«(2) Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών της 4ης και 5ης Νοεμβρίου 2004 ζήτησε την καθιέρωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής απομάκρυνσης και επαναπατρισμού, με βάση κοινούς κανόνες, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να επιστρέφουν με ανθρώπινους όρους και με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειάς τους.

[...]

(6) Τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε η παύση της παράνομης παραμονής υπηκόων τρίτων χωρών να διενεργείται με δίκαιη και διαφανή διαδικασία. [...]

[...]

(13) Η χρήση αναγκαστικών μέτρων θα πρέπει να υπόκειται ρητά στις αρχές της αναλογικότητας και της αποτελεσματικότητας όσον αφορά τα χρησιμοποιούμενα μέσα και τους επιδιωκόμενους στόχους. [...]

[...]

16) Η χρήση της κράτησης με σκοπό την απομάκρυνση θα πρέπει να είναι περιορισμένη και να υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας όσον αφορά τα χρησιμοποιούμενα μέσα και τους επιδιωκόμενους στόχους. Η κράτηση δικαιολογείται μόνο για την προετοιμασία της επιστροφής ή για την εκτέλεση της διαδικασίας απομάκρυνσης και εφόσον δεν αρκεί η εφαρμογή λιγότερο αναγκαστικών μέτρων.

(17) Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που τίθενται υπό κράτηση θα πρέπει να τυγχάνουν ανθρώπινης και αξιοπρεπούς μεταχείρισης, με σεβασμό των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων και σύμφωνα με το διεθνές και εθνικό δίκαιο. Με την επιφύλαξη της αρχικής σύλληψης από τις αρχές επιβολής του νόμου, που ρυθμίζεται από την εθνική νομοθεσία, η κράτηση θα πρέπει κατά κανόνα να γίνεται σε ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης.»

4. Το άρθρο 1 της οδηγίας 2008/115, που φέρει τον τίτλο «Αντικείμενο», ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία θεσπίζει τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες που εφαρμόζουν τα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ως γενικές αρχές του κοινοτικού και του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των υποχρεώσεων προστασίας των προσφύγων και των υποχρεώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.»

5. Το άρθρο 2, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στους παρανόμως διαμένοντες στο έδαφος κράτους μέλους υπηκόους τρίτης χώρας.

2. Τα κράτη μέλη μπορούν να αποφασίσουν να μην εφαρμόσουν την παρούσα οδηγία στους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι:

[...]

β) υπόκεινται σε απόφαση επιστροφής ως ποινική κύρωση ή ως συνέπεια ποινικής κύρωσης, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ή υπόκεινται σε διαδικασίες έκδοσης.»

6. Το άρθρο 3, σημείο 4, της οδηγίας 2008/115 καθορίζει, για τους σκοπούς της οδηγίας αυτής, τον όρο «απόφαση επιστροφής» ως μια «διοικητική ή δικαστική απόφαση ή πράξη με την οποία κηρύσσεται ή αναφέρεται ως παράνομη η παραμονή υπηκόου τρίτης χώρας και του επιβάλλεται ή αναφέρεται υποχρέωση επιστροφής».

7. Το άρθρο 4, παράγραφος 3, της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται με την επιφύλαξη του δικαιώματος των κρατών μελών να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ διατάξεις που είναι ευνοϊκότερες για τα πρόσωπα στα οποία εφαρμόζονται, υπό τον όρο ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι συμβατές με την παρούσα οδηγία.»

8. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, «[τ]α κράτη μέλη εκδίδουν απόφαση επιστροφής για υπηκόους τρίτης χώρας που διαμένουν παράνομα στο έδαφός τους, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπονται στις παραγράφους 2 έως 5».

9. Το άρθρο 7 της οδηγίας 2008/115, που φέρει τον τίτλο «Οικειοθελής αναχώρηση», ορίζει τα εξής:

«1. Η απόφαση περί επιστροφής προβλέπει κατάλληλο χρονικό διάστημα για την οικειοθελή αναχώρηση που κυμαίνεται μεταξύ επτά και τριάντα ημερών, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 4. Τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν, στην εθνική τους νομοθεσία, ότι το χρονικό αυτό διάστημα χορηγείται μόνο κατόπιν αιτήσεως του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας. Εν τωιαύτη περιπτώσει, τα κράτη μέλη ενημερώνουν τους ενδιαφερομένους υπηκόους τρίτων χωρών σχετικά με τη δυνατότητα υποβολής τέτοιας αίτησης.

[...]

3. Ορισμένες υποχρεώσεις που στοχεύουν στην αποφυγή κινδύνου διαφυγής, όπως η τακτική εμφάνιση ενώπιον των αρχών, η κατάθεση κατάλληλης οικονομικής εγγύησης, η κατάθεση εγγράφων ή η υποχρέωση παραμονής σε ορισμένο μέρος, μπορούν να επιβάλλονται για όλη τη διάρκεια του χρονικού διαστήματος που προβλέπεται για την οικειοθελή αναχώρηση.

4. Εάν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής, ή εάν αίτηση για νόμιμη παραμονή έχει απορριφθεί ως προδήλως αβάσιμη ή δολία, ή εάν το συγκεκριμένο πρόσωπο αποτελεί κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια, τη δημόσια τάξη ή την εθνική ασφάλεια, τα κράτη μέλη μπορούν να μη χορηγούν χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης ή μπορούν να χορηγούν χρονικό διάστημα κάτω των επτά ημερών.»

10. Το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 4, της εν λόγω οδηγίας ορίζει:

«1. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα για να εκτελέσουν την απόφαση επιστροφής, εάν δεν έχει χορηγηθεί χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης σύμφωνα με το άρθρο 7, παράγραφος 4, ή εάν ο συγκεκριμένος υπήκοος δεν έχει συμμορφωθεί με την υποχρέωση επιστροφής εντός της προθεσμίας οικειοθελούς αναχώρησης που έχει χορηγηθεί σύμφωνα με το άρθρο 7.

[...]

4. Εφόσον τα κράτη μέλη εφαρμόζουν –ως έσχατη λύση– αναγκαστικά μέτρα για την εκτέλεση της απόφασης απομάκρυνσης υπηκόου τρίτης χώρας, ο οποίος ανθίσταται σε αυτήν, τα εν λόγω μέτρα πρέπει να είναι αναλογικά και οιοσδήποτε χρησιμοποιούμενος καταναγκασμός να μην υπερβαίνει εύλογη ισχύ. Τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται κατά τα προβλεπόμενα από την εθνική νομοθεσία, σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα και με τον δέοντα σεβασμό της αξιοπρέπειας και της σωματικής ακεραιότητας του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας.»

11. Το άρθρο 15 της ίδιας οδηγίας, που περιλαμβάνεται στο σχετικό με την κράτηση ενόψει απομακρύνσεως κεφάλαιο IV αυτής, ορίζει τα εξής:

«1. Εκτός εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση δύνανται να εφαρμοσθούν αποτελεσματικά άλλα επαρκή αλλά λιγότερο αναγκαστικά μέτρα, τα κράτη μέλη μπορούν να θέτουν απλώς υπό κράτηση υπήκοο τρίτης χώρας υποκείμενο σε διαδικασίες επιστροφής, για την προετοιμασία της επιστροφής και/ή τη διεκπεραίωση της διαδικασίας απομάκρυνσης, ιδίως όταν:

α) υπάρχει κίνδυνος διαφυγής, ή

β) ο συγκεκριμένος υπήκοος τρίτης χώρας αποφεύγει ή παρεμποδίζει την προετοιμασία της επιστροφής ή τη διαδικασία απομάκρυνσης.

Οιαδήποτε κράτηση έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια και διατηρείται μόνο καθόσον χρόνο η διαδικασία απομάκρυνσης εξελίσσεται και εκτελείται με τη δέουσα επιμέλεια.

[...]

3. Εν πάση περιπτώσει, η απόφαση κράτησης επανεξετάζεται ανά εύλογα χρονικά διαστήματα είτε κατ' αίτηση του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας είτε αυτεπαγγέλτως. Σε περίπτωση παραταθείσας διάρκειας κράτησης, η επανεξέταση εποπτεύεται από δικαστική αρχή.

4. Οσάκις καθίσταται πρόδηλο ότι δεν υφίσταται πλέον λογικά προοπτική απομάκρυνσης για νομικούς ή άλλους λόγους ή όταν παύουν να ισχύουν οι όροι της παραγράφου 1, η κράτηση παύει να δικαιολογείται και το συγκεκριμένο πρόσωπο απολύεται αμέσως.

5. Η κράτηση εξακολουθεί καθ' όλη τη χρονική περίοδο κατά την οποία πληρούνται οι όροι της παραγράφου 1 και είναι αναγκαία για να διασφαλισθεί η επιτυχής απομάκρυνση. Κάθε κράτος μέλος καθορίζει περιορισμένη περίοδο κράτησης, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει το εξάμηνο.

6. Τα κράτη μέλη δεν μπορούν να παρατείνουν το χρονικό διάστημα που αναφέρεται στην παράγραφο 5 παρά μόνο για περιορισμένο χρόνο που δεν υπερβαίνει τους δώδεκα μήνες σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες, παρ' όλες τις εύλογες προσπάθειές τους, η επιχείρηση απομάκρυνσης είναι πιθανόν να διαρκέσει περισσότερο επειδή:

- α) ο συγκεκριμένος υπήκοος της τρίτης χώρας αρνείται να συνεργασθεί, ή
- β) καθυστερεί η λήψη αναγκαίων εγγράφων από τρίτες χώρες».

12. Το άρθρο 16 της οδηγίας 2008/115, που φέρει τον τίτλο «Όροι κράτησης», ορίζει στην παράγραφο 1:

«Η κράτηση λαμβάνει χώρα κατά κανόνα σε ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης. Οσάκις κράτος μέλος δεν μπορεί να εξασφαλίσει διαμονή σε ειδικές εγκαταστάσεις κράτησης και είναι υποχρεωμένο να χρησιμοποιεί σωφρονιστικό κατάστημα, οι υπό κράτηση υπήκοοι τρίτων χωρών κρατούνται χωριστά από τους κρατούμενους του κοινού δικαίου.»

13. Κατά το άρθρο 18 της οδηγίας 2008/115, που φέρει τον τίτλο «Καταστάσεις έκτακτης ανάγκης»:

«1. Σε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο εξαιρετικά υψηλός αριθμός υπηκόων τρίτων χωρών προς επιστροφή δημιουργεί απρόβλεπτο υψηλό φόρτο για το δυναμικό της εγκατάστασης κράτησης κράτους μέλους ή στο διοικητικό ή δικαστικό προσωπικό του, το εν λόγω κράτος μέλος μπορεί, ενόσω η έκτακτη κατάσταση διαρκεί, να αποφασίσει να [...] να λαμβάνει επείγοντα μέτρα όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης, κατά παρέκκλιση από τα προβλεπόμενα στο άρθρο 16, παράγραφος 1, [...].

2. Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, οσάκις προσφεύγει σε σχετικά έκτακτα μέτρα, ενημερώνει την Επιτροπή. Ενημερώνει επίσης την Επιτροπή μόλις παύσουν να ισχύουν οι λόγοι για την εφαρμογή αυτών των έκτακτων μέτρων.

3. Ουδεμία διάταξη του παρόντος άρθρου ερμηνεύεται ως επιτρέπουσα στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από τη γενική υποχρέωσή τους να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα, είτε γενικά είτε ειδικά, ώστε να εξασφαλίζεται η εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους δυνάμει της παρούσας οδηγίας.»

14. Κατά το άρθρο 20, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο της οδηγίας 2008/115, τα κράτη μέλη όφειλαν να θέσουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν προς αυτήν μέχρι τις 24 Δεκεμβρίου 2010, εξαιρουμένου του άρθρου 13, παράγραφος 4.

15. Κατά το άρθρο 22 αυτής, η προαναφερθείσα οδηγία άρχισε να ισχύει στις 13 Ιανουαρίου 2009.

Η εθνική νομοθεσία

16. Το άρθρο 13 του νομοθετικού διατάγματος υπ' αριθ. 286/1998, της 25ης Ιουλίου 1998, περί κωδικοποίησης των διατάξεων που αφορούν τη ρύθμιση της μετανάστευσης και τους κανόνες σχετικά την ιδιότητα του αλλοδαπού (τακτικό παράρτημα του *GURI* αριθ. 191, της 18ης Αυγούστου 1998), όπως τροποποιήθηκε από τον νόμο 94, της 15ης Ιουλίου 2009, περί διατάξεων σχετικών με την δημόσια ασφάλεια (τακτικό παράρτημα του *GURI* αριθ. 170, της 24ης Ιουλίου 2009, στο εξής: νομοθετικό διάταγμα 286/1998), ορίζει στις παραγράφους του 2 και 4:

«2. Η απέλαση διατάσσεται από τον νομάρχη όταν ο αλλοδαπός:

α) εισήλθε στο έδαφος του κράτους αποφεύγοντας τους ελέγχους στα σύνορα και δεν επαναπροωθήθηκε [...],

β) παρέμεινε εντός του εδάφους του κράτους [...] χωρίς να ζητήσει τίτλο διαμονής εντός της τασσόμενης προθεσμίας, εκτός αν η καθυστέρηση αυτή οφείλεται σε ανωτέρα βία, ή παρά την ανάκληση ή την ακύρωση του τίτλου διαμονής, ή ακόμα χωρίς να ζητήσει την ανανέωση του τίτλου διαμονής παρότι αυτός τελευταίος είχε λήξει προ 60 και πλέον ημερών. [...]

[...]

4. Η απέλαση εκτελείται πάντα από τον *questore* με μεταγωγή στα σύνορα από τις αστυνομικές δυνάμεις, πλην των περιπτώσεων που απαριθμούνται στην παράγραφο 5.»

17. Το άρθρο 14 του νομοθετικού διατάγματος 286/1998 ορίζει τα εξής:

«1. Όταν δεν είναι εφικτή η άμεση εκτέλεση της απελάσεως μέσω μεταγωγής στα σύνορα ή επαναπροώθησης, διότι πρέπει να παρασχεθεί βοήθεια στον αλλοδαπό, να διεξαχθούν συμπληρωματικές έρευνες αναφορικά με την ταυτότητα ή την υπηκοότητά του, ή να εκδοθούν τα ταξιδιωτικά έγγραφα, ή διότι δεν είναι διαθέσιμος ο μεταφορέας ούτε άλλο κατάλληλο μέσο μεταφοράς, ο *questore* διατάσσει την κράτηση του αλλοδαπού, για το χρονικό διάστημα που είναι απολύτως αναγκαίο, στις πιο κοντινές εγκαταστάσεις κρατήσεως μεταξύ εκείνων που καθορίζονται ή συνιστώνται με διάταγμα του Υπουργού Εσωτερικών, κατόπιν συμφωνίας με τον Υπουργό Κοινωνικής Αλληλεγγύης και τον Υπουργό Οικονομίας και Συντονισμού.

[...]

5 bis. Όταν είναι αδύνατον να τοποθετηθεί ο αλλοδαπός σε εγκαταστάσεις κρατήσεως, ή όταν η διαμονή σε τέτοιες εγκαταστάσεις δεν επέτρεψε την εκτέλεση της απελάσεως ή της επαναπροώθησης μέσω μεταγωγής στα σύνορα, ο *questore* διατάσσει τον αλλοδαπό να εγκαταλείψει το έδαφος της χώρας εντός προθεσμίας πέντε ημερών. Η διαταγή είναι γραπτή και αναφέρει τις επιπτώσεις που επιφέρει η παράνομη διαμονή στο έδαφος της χώρας όσον αφορά τις κυρώσεις, περιλαμβανομένης της περιπτώσεως υποτροπής. Η διαταγή του *questore* μπορεί να συνοδεύεται από την παράδοση στον ενδιαφερόμενο των απαραίτητων εγγράφων προκειμένου να μεταβεί στα γραφεία της –έστω επίτιμης– διπλωματικής αντιπροσωπείας της χώρας του στην Ιταλία, καθώς και προκειμένου να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής της οποίας είναι υπήκοος ή, εάν αυτό δεν είναι εφικτό, στη χώρα προελεύσεώς του.

5 ter. Ο αλλοδαπός που παραμένει παρανόμως στο έδαφος της χώρας, χωρίς να συντρέχει δικαιολογητικός λόγος, κατά παράβαση της διαταγής που εξέδωσε ο *questore* κατά την παράγραφο 5 bis, τιμωρείται με ποινή φυλακίσεως ενός έως τεσσάρων ετών εάν η απέλαση ή η επαναπροώθηση διατάχθηκαν κατόπιν παράνομης εισόδου στο εθνικό έδαφος [...], ή εάν παρέλειψε να ζητήσει άδεια παραμονής ή να δηλώσει την παρουσία του στο έδαφος της χώρας εντός της προθεσμίας που προβλέπεται όταν δεν συντρέχει ανωτέρω βία, ή εάν η άδεια παραμονής του ανακλήθηκε ή ακυρώθηκε. Επιβάλλεται ποινή φυλακίσεως έξι μηνών έως ενός έτους εάν η απέλαση διατάχθηκε επειδή η άδεια παραμονής έληξε προ 60 και πλέον ημερών και δεν ζητήθηκε η ανανέωσή της ή εάν απορρίφθηκε η αίτηση εκδόσεως τίτλου παραμονής [...]. Σε κάθε περίπτωση, εξαιρουμένης αυτής της θέσεως του αλλοδαπού υπό κράτηση, λαμβάνεται νέο μέτρο απελάσεως με με-

ταγωγή στα σύνορα από τις αστυνομικές δυνάμεις λόγω της μη εκτελέσεως της διαταγής απομακρύνσεως που εξέδωσε ο questore κατά την παράγραφο 5 bis. Σε περίπτωση που η μεταγωγή στα σύνορα είναι αδύνατη, εφαρμόζονται οι διατάξεις των παραγράφων 1 και 5 bis του παρόντος άρθρου [...].

5 quater. Ο αλλοδαπός-αποδέκτης του μέτρου απελάσεως της παραγράφου 5 ter και της νέας διαταγής απομακρύνσεως της παραγράφου 5 bis, ο οποίος παραμένει παρανόμως στο έδαφος της χώρας, τιμωρείται με ποινή φυλακίσεως ενός έως πέντε ετών. Σε κάθε περίπτωση, εφαρμόζονται οι διατάξεις της παραγράφου 5 ter, τρίτο και τελευταίο εδάφιο.

5 quinquies. Σε ό,τι αφορά τα αδικήματα που αναφέρονται στην παράγραφο 5 ter, πρώτο εδάφιο, και στην παράγραφο 5 quater, εφαρμόζεται απλουστευμένη διαδικασία [rito direttissimo], η δε σύλληψη του αυτουργού είναι υποχρεωτική.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

18. Ο Hassen El Dridi είναι υπήκοος τρίτης χώρας, ο οποίος εισήλθε παρανόμως στην Ιταλία και δεν διαθέτει τίτλο διαμονής. Εις βάρος του εκδόθηκε, στις 8 Μαΐου 2004, απόφαση απελάσεως από τον Prefetto di Torino.

19. Στις 21 Μαΐου 2010 του κοινοποιήθηκε διαταγή απομακρύνσεως από το εθνικό έδαφος, η οποία είχε εκδοθεί την ίδια ημέρα από τον Questore di Udine σε εκτέλεση της προαναφερθείσας αποφάσεως απελάσεως. Ως αιτιολογία της διαταγής αυτής προβλήθηκε η έλλειψη διαθέσιμου οχήματος ή άλλου μεταφορικού μέσου, η απουσία εγγράφων ταυτότητας του Hassen El Dridi, καθώς και η αδυναμία φιλοξενίας του σε κέντρο κρατήσεως λόγω ελλείψεως θέσεων στις εγκαταστάσεις που προβλέπονταν επί τούτου.

20. Κατά τη διάρκεια ελέγχου που διενεργήθηκε στις 29 Σεπτεμβρίου 2010, διαπιστώθηκε ότι ο Hassen El Dridi δεν είχε συμμορφωθεί προς την προαναφερθείσα διαταγή απομακρύνσεως.

21. Ο Hassen El Dridi καταδικάστηκε από το μονομελές Tribunale di Trento, με συνοπτική διαδικασία, σε φυλάκιση ενός έτους για το αδίκημα του άρθρου 14, παράγραφος 5 ter, του νομοθετικού διατάγματος 286/98.

22. Κατά της εν λόγω αποφάσεως άσκησε έφεση ενώπιον του Corte d'appello di Trento.

23. Το ανωτέρω δικαστήριο διερωτάται σχετικά με τη δυνατότητα επιβολής ποινικής κυρώσεως, κατά τη διάρκεια των διοικητικών διαδικασιών επιστροφής αλλοδαπού στη χώρα καταγωγής του, εξαιτίας της μη τηρήσεως των σταδίων αυτής, δεδομένου ότι τέτοια κύρωση αντίκειται προφανώς προς την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, την ανάγκη να επιτευχθούν οι σκοποί της οδηγίας 2008/115 και να διασφαλισθεί η πρακτική αποτελεσματικότητά της, καθώς και προς τις αρχές της αναλογικότητας, της καταλληλότητας και του εύλογου χαρακτήρα των ποινών.

24. Διευκρινίζει, συναφώς, ότι η ποινική κύρωση του άρθρου 14, παράγραφος 5 ter, του νομοθετικού διατάγματος 286/1998 επιβάλλεται μετά τη διαπίστωση παραβάσεως ενδιάμεσου σταδίου της σταδιακής διαδικασίας εφαρμογής της αποφάσεως περί επιστροφής που προβλέπεται στην οδηγία 2008/115, ήτοι της μη τηρήσεως μόνον της διαταγής απομακρύνσεως. Εξάλλου, το γεγονός ότι η ποινή φυλακίσεως κυμαίνεται από ένα έως τέσσερα έτη της προσδίδει εξαιρετικώς αυστηρό χαρακτήρα.

25. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Corte d'appello di Trento αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Απαγορεύουν τα άρθρα 15 και 16 της οδηγίας 2008/115/ΕΚ λαμβανομένων υπόψη των αρχών της καλόπιστης συνεργασίας, της πρακτικής αποτελεσματικότητας προς επίτευξη των σκοπών της οδηγίας και της αναλογικότητας, της καταλληλότητας και του εύλογου χαρακτήρα των ποινών:

- τη δυνατότητα επιβολής ποινικών κυρώσεων για την παραβίαση ενδιάμεσου σταδίου της διοικητικής διαδικασίας επαναπατριsmού, πριν αυτή ολοκληρωθεί, με τη μέγιστη αυστηρότητα που επιτρέπεται διοικητικώς;
- τη δυνατότητα καταδίκης σε φυλάκιση έως τέσσερα έτη για απλή μη συνεργασία του ενδιαφερομένου στο πλαίσιο της διαδικασίας απελάσεως, και ιδίως για μη συμμόρφωση με την πρώτη διαταγή απομακρύνσεως που εκδίδει η διοικητική αρχή;»

Επί της επείγουσας διαδικασίας

26. Το Corte d'appello di Trento ζήτησε να εξεταστεί η υπό κρίση αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως κατ' εφαρμογή της επείγουσας διαδικασίας που προβλέπει το άρθρο 104β του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

27. Το αιτούν δικαστήριο αιτιολόγησε το αίτημα αυτό προβάλλοντας ότι ο Hassen El Dridi τελεί υπό κράτηση ενόψει της εκτελέσεως της ποινής στην οποία καταδικάσθηκε από το Tribunale di Trento.

28. Το πρώτο τμήμα του Δικαστηρίου, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, αποφάσισε να κάνει δεκτό το αίτημα του αιτούντος δικαστηρίου για την εφαρμογή της επείγουσας διαδικασίας.

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

29. Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί κατά πόσον η οδηγία 2008/115, και ειδικότερα τα άρθρα 15 και 16 αυτής, έχει την έννοια ότι απαγορεύει νομοθεσία κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία προβλέπει την επιβολή ποινής φυλακίσεως σε παρανόμως διαμένοντα υπήκοο τρίτου κράτους για τον μοναδικό λόγο ότι αυτός, κατά παράβαση διαταγής εγκαταλείψεως του εδάφους της χώρας αυτής εντός ορισμένης προθεσμίας, παραμένει στο εν λόγω έδαφος χωρίς να συντρέχει δικαιολογητικός λόγος.

30. Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει, εν προκειμένω, στην κατοχυρωμένη στο άρθρο 4, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΕ, αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, καθώς και στον σκοπό διασφάλισης της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης.

31. Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά τη δεύτερη αιτιολογική της σκέψη, η οδηγία 2008/115 επιδιώκει την καθιέρωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής απομακρύνσεως και επαναπατριsmού, με βάση κοινούς κανόνες, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να επιστρέφουν με ανθρώπινους όρους και με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς και της αξιοπρέπειάς τους.

32. Όπως προκύπτει τόσο από τον τίτλο της όσο και από το πρώτο της άρθρο, η οδηγία 2008/115 καθιερώνει «τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες» που πρέπει να εφαρμόζονται από κάθε κράτος μέλος κατά τον επαναπατριsmό των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών. Από την προαναφερθείσα φράση, αλλά και από τη γενική οικονομία της οδηγίας αυτής συνάγεται ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να αποκλίνουν από τους εν λόγω κανόνες και διαδικασίες παρά μόνον υπό τις συνθήκες που αυτή προβλέπει, μεταξύ άλλων, αυτές που καθορίζονται στο άρθρο 4 αυτής.

33. Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι, καίτοι η παράγραφος 3 του εν λόγω άρθρου 4 παρέχει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ διατάξεις που είναι ευνοϊκότερες για τους παρανόμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών από εκείνες της οδηγίας 2008/115, υπό τον όρο ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι συμβατές προς αυτήν, εντούτοις, η εν λόγω οδηγία δεν επιτρέπει στα κράτη αυτά να εφαρμόσουν αυστηρότερους κανόνες στον τομέα που αυτή διέπει.

34. Σημειωτέον, εξάλλου, ότι η οδηγία 2008/115 καθιερώνει επακριβώς τη διαδικασία που πρέπει να εφαρμόζει κάθε κράτος μέλος για τον επαναπατριsmό των παρανόμως διαμενόντων

υπηκόων τρίτων χωρών και καθορίζει τη χρονική σειρά διεξαγωγής των διαφόρων σταδίων που περιλαμβάνει διαδοχικώς η διαδικασία αυτή.

35. Επομένως, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ίδιας αυτής οδηγίας προβλέπει καταρχάς, κατά κύριο λόγο, υποχρέωση των κρατών μελών να εκδώσουν απόφαση περί επιστροφής εις βάρος κάθε υπηκόου τρίτης χώρας που διαμένει παρανόμως στο έδαφός τους.

36. Στο πλαίσιο του αρχικού αυτού σταδίου της διαδικασίας επιστροφής, πρέπει να δίνεται προτεραιότητα, με την επιφύλαξη εξαιρέσεων, στην οικειοθελή εκτέλεση της υποχρέωσης που συνεπάγεται η απόφαση περί επιστροφής, δεδομένου ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115 ορίζει ότι η εν λόγω απόφαση προβλέπει κατάλληλο χρονικό διάστημα για την οικειοθελή αναχώρηση που κυμαίνεται από επτά έως τριάντα ημέρες.

37. Από το άρθρο 7, παράγραφοι 3 και 4, της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι μόνον υπό ειδικές περιστάσεις, όπως η ύπαρξη κινδύνου διαφυγής, μπορούν τα κράτη μέλη, αφενός, να επιβάλουν στον αποδέκτη αποφάσεως περί επιστροφής την υποχρέωση να εμφανίζεται τακτικώς ενώπιον των αρχών, να καταθέσει κατάλληλη οικονομική εγγύηση, να καταθέσει έγγραφα ή να παραμένει σε ορισμένο μέρος ή, αφετέρου, να μη χορηγούν χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης ή να χορηγούν χρονικό διάστημα μικρότερο από επτά ημέρες.

38. Στην τελευταία ως άνω περίπτωση, όπως επίσης στην περίπτωση στην οποία η υποχρέωση επιστροφής δεν τηρήθηκε εντός της προθεσμίας που χορηγήθηκε για την οικειοθελή αναχώρηση, προκύπτει από το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 4, της οδηγίας 2008/115 ότι, προκειμένου να διασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα των διαδικασιών επιστροφής, οι διατάξεις αυτές επιβάλλουν στο κράτος μέλος, το οποίο εξέδωσε απόφαση περί επιστροφής εις βάρος παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, την υποχρέωση να εκτελέσει την απομάκρυνση, λαμβάνοντας όλα τα αναγκαία μέτρα, συμπεριλαμβανομένων, ενδεχομένως, αναγκαστικών μέτρων, κατά τρόπο αναλογικό και με σεβασμό, μεταξύ άλλων, των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

39. Ως προς τούτο, από τη δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της προαναφερθείσας οδηγίας, όπως και από το γράμμα του άρθρου 15, παράγραφος 1, αυτής, προκύπτει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να εκτελέσουν την απομάκρυνση χρησιμοποιώντας τα κατά το δυνατόν λιγότερο αναγκαστικά μέτρα. Μόνον εάν η υπό τη μορφή απομακρύνσεως εκτέλεση της αποφάσεως περί επιστροφής κινδυνεύει, βάσει εκτιμήσεως κάθε συγκεκριμένης περιπτώσεως, να παρακλυθεί εξαιτίας της συμπεριφοράς του ενδιαφερομένου, μπορούν τα κράτη αυτά να προβούν σε στέρηση της ελευθερίας του μέσω κρατήσεως.

40. Η στέρηση αυτή της ελευθερίας πρέπει, κατά το άρθρο 15, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2008/115, να έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια και να διατηρείται μόνον καθόσον χρόνο η διαδικασία απομακρύνσεως εξελίσσεται και εκτελείται με τη δέουσα επιμέλεια. Κατά τις παραγράφους 3 και 4 του προαναφερθέντος άρθρου 15, μια τέτοια στέρηση της ελευθερίας υπόκειται σε επανεξέταση ανά εύλογα χρονικά διαστήματα και αίρεται όταν προφανώς δεν υφίσταται πλέον εύλογη προοπτική απομακρύνσεως. Οι παράγραφοι 5 και 6 του ίδιου άρθρου καθορίζουν τη μέγιστη διάρκεια της εν λόγω στέρησης στους 18 μήνες, όριο που επιβάλλεται σε όλα τα κράτη μέλη. Εξάλλου, το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής απαιτεί να τοποθετούνται οι ενδιαφερόμενοι σε ειδικές εγκαταστάσεις και, σε κάθε περίπτωση, να κρατούνται χωριστά από τους κρατούμενους του κοινού δικαίου.

41. Εκ των ανωτέρω προκύπτει ότι η χρονική σειρά διεξαγωγής των σταδίων της διαδικασίας επιστροφής που καθιερώνει η οδηγία 2008/115 αντιστοιχεί προς μια διαβάθμιση των μέτρων που πρέπει να ληφθούν προκειμένου να εκτελεσθεί η απόφαση περί επιστροφής, διαβάθμιση που κυμαίνεται από το μέτρο που αφήνει τη μεγαλύτερη ελευθερία στον ενδιαφερόμενο, ήτοι η χορήγηση προθεσμίας για την οικειοθελή του αναχώρηση, έως μέτρα που περιορίζουν

περισσότερο την ελευθερία αυτή, ήτοι η κράτηση σε ειδικές εγκαταστάσεις, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας καθόλη τη διάρκεια των σταδίων αυτών.

42. Είναι προφανές ότι ακόμα και η χρήση του ως άνω μέτρου, το οποίο συνιστά το επαχθέστερο στερητικό της ελευθερίας μέτρο που επιτρέπει η προαναφερθείσα οδηγία στο πλαίσιο διαδικασίας αναγκαστικής απομακρύνσεως, οριοθετείται αυστηρώς, κατ' εφαρμογή των άρθρων 15 και 16 της εν λόγω οδηγίας, προκειμένου, μεταξύ άλλων, να διασφαλίζεται ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων των συγκεκριμένων υπηκόων τρίτων χωρών.

43. Ειδικότερα, η μέγιστη διάρκεια που προβλέπεται στο άρθρο 15, παράγραφοι 5 και 6, της οδηγίας 2008/115 έχει ως σκοπό να τεθούν περιορισμοί στη στέρηση της ελευθερίας των υπηκόων τρίτων χωρών που τελούν υπό αναγκαστική απομάκρυνση (απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2009, C-357/09 PPU, Kadzoev, Συλλογή 2009, σ. I-11189, σκέψη 56). Επιδίωξη, επομένως, της οδηγίας 2008/115 είναι να λαμβάνεται υπόψη τόσο η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κατά την οποία η αρχή της αναλογικότητας επιτάσσει να μην παρατείνεται για δυσανάλογο χρονικό διάστημα η κράτηση προσώπου εναντίον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία απελάσεως ή εκδόσεως, ήτοι να μην υπερβαίνει το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού (βλ., μεταξύ άλλων, ΕΔΑΔ, απόφαση Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 29ης Ιανουαρίου 2008, μη δημοσιευθείσα ακόμα στο *Recueil des arrêts et décisions*, § 72 και 74), όσο και η όγδοη από τις «Είκοσι κατευθυντήριες αρχές σχετικά με την αναγκαστική επιστροφή», τις οποίες υιοθέτησε η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 4 Μαΐου 2005 και στις οποίες παραπέμπει η οδηγία με την τρίτη αιτιολογική της σκέψη. Κατά την αρχή αυτή, κάθε κράτηση πριν την απομάκρυνση πρέπει να είναι κατά το δυνατόν συντομότερη.

44. Υπό το πρίσμα των ως άνω σκέψεων πρέπει ακριβώς να εκτιμηθεί κατά πόσον οι κοινοί κανόνες που θεσπίζει η οδηγία 2008/115 απαγορεύουν εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης.

45. Ως προς τούτο, πρέπει να σημειωθεί, πρώτον, ότι, όπως προκύπτει από τις πληροφορίες που παρέσχε τόσο το αιτούν δικαστήριο, όσο και η Ιταλική Δημοκρατία στις γραπτές της παρατηρήσεις, η οδηγία 2008/115 δεν μεταφέρθηκε στην ιταλική εσωτερική έννομη τάξη.

46. Κατά πάγια όμως νομολογία, οσάκις κράτος μέλος έχει παραλείψει να μεταφέρει εμπροθέσμως οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο ή έχει προβεί σε εσφαλμένη μεταφορά της οδηγίας, οι ιδιώτες δύνανται να επικαλεστούν έναντι του κράτους αυτού τις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας οι οποίες, από απόψεως περιεχομένου, είναι προφανώς απηλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 1986, 152/84, Marshall, Συλλογή 1986, σ. 723, σκέψη 46, και της 3ης Μαρτίου 2011, C-203/10, Auto Nikoloni, η οποία δεν δημοσιεύθηκε ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 61).

47. Το ίδιο ισχύει για τα άρθρα 15 και 16 της οδηγίας 2008/115, τα οποία, όπως προκύπτει από τη σκέψη 40 της παρούσας αποφάσεως, είναι απηλλαγμένα αιρέσεων και αρκούντως ακριβή ώστε να μην χρειάζονται περαιτέρω ειδικά στοιχεία προκειμένου να μπορούν να εφαρμοσθούν από τα κράτη μέλη.

48. Εξάλλου, ένα πρόσωπο που βρίσκεται στην κατάσταση του Hassen El Dridi εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/115, καθότι, κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, αυτής, η εν λόγω οδηγία εφαρμόζεται σε υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν παρανόμως στο έδαφος κράτους μέλους.

49. Όπως επεσήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 22 έως 28 της γνώμης του, το συμπέρασμα αυτό δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση λόγω του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής, το οποίο επιτρέπει στα κράτη μέλη να αποφασίζουν να μην εφαρμόσουν την εν λόγω οδηγία στους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι υπόκεινται σε απόφαση επι-

στροφής ως ποινική κύρωση ή ως συνέπεια ποινικής κυρώσεως σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ή υπόκεινται σε διαδικασίες εκδόσεως. Συγκεκριμένα, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η υποχρέωση επιστροφής απορρέει από διάταγμα του Νομάρχη του Τορίνο της 8ης Μαΐου 2004. Εξάλλου, οι ποινικές κυρώσεις της προαναφερθείσας διατάξεως δεν αφορούν τη μη τήρηση της προθεσμίας που χορηγήθηκε για την οικειοθελή αναχώρηση.

50. Δεύτερον, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, παρότι το διάταγμα του Νομάρχη του Τορίνο της 8ης Μαΐου 2004 εμπίπτει στην έννοια της «αποφάσεως περί επιστροφής», όπως αυτή καθορίζεται στο άρθρο 3, σημείο 4, της οδηγίας 2008/115 και χρησιμοποιείται, μεταξύ άλλων, στα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, αυτής, στο μέτρο που επιβάλλει στον Hassen El Dridi την υποχρέωση να εγκαταλείψει το εθνικό έδαφος, η διαδικασία απομακρύνσεως την οποία προβλέπει η ιταλική νομοθεσία στην υπόθεση της κύριας δίκης διαφέρει αισθητώς από αυτήν που καθιερώνει η εν λόγω οδηγία.

51. Επομένως, ενώ η οδηγία αυτή επιβάλλει τη χορήγηση προθεσμίας για οικειοθελή αναχώρηση, η οποία κυμαίνεται από επτά έως τριάντα ημέρες, το νομοθετικό διάταγμα 286/1998 δεν προβλέπει την προσφυγή στο μέτρο αυτό.

52. Όσον αφορά, εν συνεχεία, τα αναγκαστικά μέτρα που μπορούν να εφαρμόσουν τα κράτη μέλη δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 4, της οδηγίας 2008/115, όπως, μεταξύ άλλων, η προβλεπόμενη στο άρθρο 13, παράγραφος 4, του νομοθετικού διατάγματος 286/1998 αναγκαστική προπομπή στα σύνορα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, στην περίπτωση που τέτοια μέτρα δεν επέτρεψαν την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, ήτοι την απομάκρυνση του υπηκόου τρίτης χώρας εις βάρος του οποίου αυτά ελήφθησαν, τα κράτη μέλη έχουν την ευχέρεια να λαμβάνουν μέτρα, ακόμα και ποινικής φύσεως, που επιτρέπουν ειδικότερα την αποθάρρυνση των εν λόγω υπηκόων να παραμείνουν εντός του εδάφους των κρατών αυτών.

53. Εντούτοις, πρέπει να επισημανθεί ότι καίτοι, κατ' αρχήν, η ποινική νομοθεσία και οι κανόνες της ποινικής δικονομίας εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, εντούτοις, ο εν λόγω τομέας του δικαίου μπορεί να επηρεάζεται από το δίκαιο της Ένωσης (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Νοεμβρίου 1981, 203/80, Casati, Συλλογή 1981, σ. 2595, σκέψη 27· της 2ας Φεβρουαρίου 1989, 186/87, Cowan, Συλλογή 1989, σ. 195, σκέψη 19, και της 16ης Ιουνίου 1998, C-226/97, Lemmens, Συλλογή 1998, σ. I-3711, σκέψη 19).

54. Κατά συνέπεια, παρά το γεγονός ότι ούτε το άρθρο 63, πρώτο εδάφιο, σημείο 3, στοιχείο β', ΕΚ, διάταξη που περιλήφθηκε στο άρθρο 79, παράγραφος 2, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ, ούτε η οδηγία 2008/115, που εκδόθηκε ειδικότερα βάσει της εν λόγω διατάξεως της Συνθήκης ΕΚ, αποκλείουν ποινική αρμοδιότητα των κρατών μελών στον τομέα της παράνομης μεταναστεύσεως και της παράνομης διαμονής, τα εν λόγω κράτη πρέπει να τροποποιήσουν τη νομοθεσία τους στον τομέα αυτό κατά τρόπο ώστε να διασφαλισθεί η τήρηση του δικαίου της Ένωσης.

55. Ειδικότερα, τα εν λόγω κράτη δεν μπορούν να εφαρμόσουν μια ρύθμιση, έστω και ποινικής φύσεως, ικανή να θέσει σε κίνδυνο την επίτευξη των σκοπών που επιδιώκει μια οδηγία και, συνεπώς, να της αφαιρέσουν την πρακτική της αποτελεσματικότητα.

56. Συγκεκριμένα, κατά το δεύτερο και τρίτο αντιστοίχως εδάφιο του άρθρου 4, παράγραφος 3, της ΣΕΕ, τα κράτη μέλη, ειδικότερα, «λαμβάνουν κάθε γενικό ή ειδικό μέτρο ικανό να διασφαλίσει την εκτέλεση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τις Συνθήκες ή προκύπτουν από πράξεις των θεσμικών οργάνων της Ένωσης» και «απέχουν από τη λήψη οποιουδήποτε μέτρου ικανού να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των στόχων της Ένωσης», συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που επιδιώκουν οι οδηγίες.

57. Σε ό,τι ειδικότερα αφορά την οδηγία 2008/115, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά τη δέκατη τρίτη αιτιολογική της σκέψη, εξαρτά ρητώς τη χρήση αναγκαστικών μέτρων από την τήρηση

των αρχών της αναλογικότητας και της αποτελεσματικότητας όσον αφορά τα χρησιμοποιούμενα μέσα και τους επιδιωκόμενους στόχους.

58. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη δεν μπορούν, προς αντιμετώπιση της αποτυχίας των αναγκαστικών μέτρων που ελήφθησαν προς εκτέλεση της αναγκαστικής απομακρύνσεως σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας, να προβλέπουν ποινή στερητική της ελευθερίας, όπως αυτή του άρθρου 14, παράγραφος 5 ter, του νομοθετικού διατάγματος 286/1998, για τον μοναδικό λόγο ότι ένας υπήκοος τρίτης χώρας εξακολουθεί, μετά την κοινοποίηση σε αυτόν διαταγής να εγκαταλείψει το εθνικό έδαφος και μετά την εκπνοή της προθεσμίας που τάχθηκε με αυτή τη διαταγή, να παραμένει παρανόμως εντός του εδάφους κράτους μέλους, αλλά οφείλουν να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους προκειμένου να εκτελεσθεί η απόφαση περί επιστροφής, η οποία εξακολουθεί να παράγει τα αποτελέσματά της.

59. Συγκεκριμένα, μια τέτοια ποινή, εξαιτίας ειδικότερα των προϋποθέσεων της και του τρόπου εφαρμογής της, παρακωλύει ενδεχομένως την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκει η εν λόγω οδηγία, ήτοι την καθιέρωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής απομακρύνσεως και επαναπατρισμού των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών. Ειδικότερα, όπως επεσήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 42 της γνώμης του, εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, ενδέχεται να υπονομεύσει την εφαρμογή των μέτρων του άρθρου 8, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115 και να καθυστερήσει την εκτέλεση της αποφάσεως περί επιστροφής.

60. Τούτο δεν αποκλείει τη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν, τηρουμένων των αρχών της οδηγίας 2008/115 και του σκοπού της, διατάξεις που ρυθμίζουν την περίπτωση στην οποία τα αναγκαστικά μέτρα δεν κατέστησαν εφικτή την απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας, ο οποίος διαμένει παρανόμως εντός του εδάφους τους.

61. Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο πρέπει, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας του, να εφαρμόσει διατάξεις του δικαίου της Ένωσης και να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητά τους, να αφήσει ανεφάρμοστη κάθε διάταξη του νομοθετικού διατάγματος 286/1998, η οποία αντίκειται στο αποτέλεσμα της οδηγίας 2008/115, ειδικότερα, το άρθρο 14, παράγραφος 5 ter, του νομοθετικού αυτού διατάγματος (βλ., συναφώς, αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, 106/77, Simmenthal, Συλλογή τόμος 1978, σ. 239, σκέψη 24, της 22ας Μαΐου 2003, C-462/99, Connect Austria, Συλλογή 2003, σ. I-5197, σκέψεις 38 και 40, και της 22ας Ιουνίου 2010, C-188/10 και C-189/10, Melki και Abdeli, η οποία δεν δημοσιεύθηκε ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 43). Κατ' αυτόν τον τρόπο, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να λάβει προσηκόντως υπόψη την αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης ποινής, η οποία συγκαταλέγεται στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών (αποφάσεις της 3ης Μαΐου 2005, C-387/02, C-391/02 και C-403/02, Berlusconi κ.λπ., Συλλογή 2005, σ. I-3565, σκέψεις 67 έως 69, καθώς και της 11ης Μαρτίου 2008, C-420/06, Jager, Συλλογή 2008, σ. I-1315, σκέψη 59).

62. Ως εκ τούτου, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 2008/115, και ειδικότερα τα άρθρα 15 και 16 αυτής, έχει την έννοια ότι απαγορεύει νομοθεσία κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία προβλέπει την επιβολή ποινής φυλακίσεως σε παρανόμως διαμένοντα υπήκοο τρίτου κράτους για τον μοναδικό λόγο ότι αυτός, κατά παράβαση διαταγής εγκαταλείψεως του εδάφους του κράτους αυτού εντός ορισμένης προθεσμίας, παραμένει εντός του εν λόγω εδάφους χωρίς να συντρέχει δικαιολογητικός λόγος.

Επί των δικαστικών εξόδων

63. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

Η οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, και ειδικότερα τα άρθρα 15 και 16 αυτής, έχει την έννοια ότι απαγορεύει νομοθεσία κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία προβλέπει την επιβολή ποινής φυλακίσεως σε παρανόμως διαμένοντα υπήκοο τρίτου κράτους για τον μοναδικό λόγο ότι αυτός, κατά παράβαση διαταγής εγκαταλείψεως του εδάφους του κράτους αυτού εντός ορισμένης προθεσμίας, παραμένει εντός του εν λόγω εδάφους χωρίς να συντρέχει δικαιολογητικός λόγος.

(υπογραφές)